

Марина Рудницьких

кандидатка юридичних наук,
керівниця пенітенціарного напрямку благодійної організації
“FREE ZONE”
(Київ, Україна)
marina.ig.lysenko@gmail.com

DOI: 10.33498/opus-2019-07-163

УДК 343.848

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У сучасному світі провідним трендом у пенітенціарній галузі є системна підготовка засуджених під час відбування покарання та соціальна адаптація після нього. Це пов'язано, перш за все, з усвідомленням впливу колишніх засуджених на стан суспільної безпеки, громадського здоров'я та економіки: строки покарань, пов'язаних з ізоляцією, стають коротше, а повторні злочини досить дорого коштують.

Реінтеграція особи у суспільство є серйозним викликом для більшості країн Європи, які дотримуються основного правила: підготовка до звільнення має розпочинатися з першого дня відбування покарання. В Україні питання адаптації осіб після звільнення з установ виконання покарань були вкладені в межі пенітенціарної пробації відповідно до Закону України “Про пробацію”. Минуло понад чотири роки з моменту набуття чинності цього нормативно-правового акта, однак пенітенціарна пробація залишається найменш розробленою, порівняно з досудовою та наглядовою, і без якісної державної політики у сфері соціальної допомоги засудженим та звільненим навряд чи система виконання покарань буде функціонувати повноцінно.

Метою статті є огляд та аналіз сучасного стану запровадження пенітенціарної пробації, а також викладення авторського бачення перспектив її розвитку в Україні.

У результаті опрацювання міжнародних норм і зарубіжного досвіду були сформовані універсальні етапи реалізації заходів пенітенціарної пробації: оцінка ризиків і потреб засуджених, планування кейсу роботи з ними, підбір та застосування реінтеграційних програм, реалізація заходів, пов'язаних із підготовкою до звільнення, соціальна адаптація засуджених після звільнення.

На основі досвіду реалізації пілотного проекту окреслені необхідні умови повноцінного функціонування пенітенціарної пробації. Так, сюди можна віднести покращення матеріально-побутових та житлових умов відбування покарання засуджених у виправних колоніях, інтеграція пенітенціарної медицини до загальної системи охорони здоров'я, посилення кадрового потенціалу, а також залучення волонтерів.

Пенітенціарна пробація самостійно нездатна вирішити системні проблеми злочинності чи зниження рівня соціально небезпечних хвороб. Водночас підготовка до

© Марина Рудницьких, 2019

Марина Рудницьких

звільнення та адаптація після нього значно впливають на суспільну безпеку та систему громадського здоров'я, а як саме – залежить від якості та щільності надання соціальних послуг засудженим і звільненим.

Ключові слова: пенітенціарна пробація; соціальна адаптація засуджених; реінтеграційні програми для засуджених; оцінка ризиків і потреб засуджених; суб'єкти соціального патронажу.

У сучасному світі провідним трендом у пенітенціарній галузі є система підготовка засуджених під час відбування покарання та соціальна адаптація після нього. Це пов'язано, перш за все, з усвідомленням впливу колишніх засуджених на стан суспільної безпеки та економіки: строки покарань, пов'язаних з ізоляцією, стають коротше, а повторні злочини досить дорого коштують. Хоча не всі держави ведуть таку статистику, однак за даними окремих європейських країн, ризик повторних злочинів дуже високий, інколи вище за 70 %¹.

Загальновизнаним є те, що людина після звільнення перебуває у складному емоційному стані, частіше за все – без роботи, житла, можливо, родини та друзів, з непевними життєвими цінностями та слабким розумінням державних процесів. Реінтеграція особи у суспільство є досить серйозним викликом для більшості країн Європи, які дотримуються основного правила: підготовка до звільнення має розпочинатися з першого дня відбування покарання.

В Україні питання адаптації осіб після звільнення з установ виконання покарань були вкладені в межі пенітенціарної пробації відповідно до Закону України “Про пробацію”:

Пенітенціарна пробація – це підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання².

Минуло понад 4 роки з моменту набуття чинності цього нормативно-правового акта, однак пенітенціарна пробація залишається найменш розробленою, порівняно з досудовою та наглядовою, і без якісної державної політики у сфері соціальної допомоги засудженим та звільненим навряд чи система виконання покарань буде функціонувати повноцінно.

www.pravolia.com.ua

¹ ‘Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders’ (United Nations, Vienna, December 2018) <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/18-02303_ebook.pdf> (accessed: 27.05.2019).

² Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>> (дата звернення: 20.05.2019).

Метою дослідження є огляд та аналіз сучасного стану запровадження пенітенціарної пробації, а також викладення авторського бачення перспектив її розвитку в Україні.

Процес підготовки засуджених до звільнення та надання допомоги бере свій початок ще до введення поняття “пенітенціарна пробація”, а тому має свою нормативну історію та відповідний науковий супровід. Так, ще у 2003 р. Закон України “Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк” закріплював досить близькі до потреб сучасності норми: протягом шестимісячного строку звільнений міг звернутися за соціальним патронажем до низки державних та місцевих органів³. У 2008 р. Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Цей документ передбачав такий процес адаптації: ресоціалізація засуджених в установах виконання покарань; соціальний супровід і соціальний патронаж звільнених осіб; оптимізація мережі центрів соціальної адаптації та спеціальних гуртожитків і забезпечення їх функціонування з урахуванням фінансових можливостей і регіональних потреб; поліпшення якості надання соціальних послуг звільненим особам; удосконалення законодавства; запобігання злочинності⁴. З огляду на якісну характеристику очікуваних результатів (наприклад, активізація процесу реінтеграції звільнених осіб у суспільство, посилення позиції сім’ї як соціального інституту тощо), неможливо визначити, наскільки вони були досягнуті, однак зазначені проблеми зберегли свою актуальність і в наш час.

У 2011 р. чинне на той час правове поле було підсилене прийняттям нового Закону України “Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк” та Порядку взаємодії суб’єктів соціального патронажу звільнених осіб, які з відповідними змінами та доповненнями регулюють питання пенітенціарної пробації і сьогодні.

Науковий супровід розбудови пенітенціарної пробації здійснювався у площині правової та соціальної роботи. Через те, що підготовка до звільнення та допомога після нього – це не зовсім “класичні” функції державних органів правоохоронного спрямування, також сам процес перебуває на межі кількох соціальних наук, існує низка досліджень із психології,

³ Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 10 липня 2003 р. № 1104-IV (втратив чинність 14 квітня 2011 р. на підставі Закону України № 3160-VI) <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-15>> (дата звернення: 20.05.2019).

⁴ Концепція соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2008 р. № 1385-р <<https://www.kmu.gov.ua/ua/npsas/168076257>> (дата звернення: 20.05.2019).

Марина Рудницьких

соціології, педагогіки і права, у полі зору яких міститься проблематика пенітенціарної пробації.

Вартує уваги методичний посібник 2012 р. “Підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, у тому числі неповнолітніх”, який цікавий вже тим, що містить розділ “Оцінка потреб засудженого та розробка індивідуальної програми на основі оцінки потреб”⁵.

Питання соціальної адаптації засуджених та звільнених були висвітлені у працях В. Бадири, Є. Бараша, І. Богатирьова, Т. Денисової, А. Степанюка тощо, а питання розбудови пробації в Україні – у працях О. Богатирьової, О. Колби, І. Микитась, Д. Ягунова, І. Яковець, О. Янчука.

Сьогодні необхідно говорити про нашарування попередніх правових і соціальних здобутків, втілених у нормах права та наукових дослідженнях. Вони мають вплив на нинішні результати, однак, звичайно, не є остаточними та потребують продовження.

Хоча термін “пенітенціарна пробація” вживається виключно в Україні, він позначає спільне для всіх країн – реінтеграцію засудженого після звільнення в громаду, процес повернення до правомірного способу життя.

Мінімальні стандартні правила поведінки із засудженими (Правила Нельсона Мандели) містять норми про підготовку засуджених до звільнення:

Із самого початку відбування терміну покарання слід думати про майбутнє засудженого, яке чекає його після звільнення. До цього його слід заохочувати, а так само допомагати йому підтримувати і зміцнювати зв'язки з особами або установами, що перебувають за стінами виправної установи, які здатні сприяти включенню його в життя суспільства і захистити найкраще інтереси його сім'ї⁶.

З огляду на загальновідомий статус рекомендаційних ці норми реалізуються кожною державою по-своєму. Наприклад, у Франції особа протягом шести місяців після звільнення має право звернутися до служби соціальної адаптації та нагляду (*service pénitentiaire d'insertion et de probation*), яка допомагає у пошуках роботи та, за потреби, житла⁷.

У Греції реінтеграції засуджених сприяють громадські організації, товариства захисту колишніх засуджених, які мають навіть щось на кшталт

www.pravoua.com.ua

⁵ Вовк та інші, *Підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, у тому числі неповнолітніх* (Версо-04 2012) 168.

⁶ Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными (Правила Нельсона Мандели): резолюция 70/175, принятая Генеральной Ассамблеей ООН от 17 декабря 2015 года <https://www.unodc.org/documents/justiceandprisonreform/Nelson_Mandela_Rules> (дата звернення: 20.05.2019).

⁷ Marie Crétenot and Barbara Liaras, *Prison conditions in France* (Antigone Edizioni Rome, September 2013) 33.

гуртожитків чи центрів допомоги⁸. Засуджений може звернутися до державного центру допомоги (*Epanodos*), який надасть кишенькові гроші та житло, або ж до громадських організацій, які широко фінансуються Європейським Союзом.

Гарним прикладом для наслідування є польська система: протягом шестимісячного періоду, що передує звільненню, засудженому може бути дозволена 14-денна відпустка для пошуку місця проживання та роботи. Саме тому засуджений на цей момент повинен бути максимально близько до місця майбутнього проживання. Адміністрація установи зобов'язана забезпечити особу інформацією щодо можливих місць отримання послуг і допомоги: юридичні консультації, медичний чи соціальний супровід. У 2012 р. на інтеграцію засуджених після звільнення, яка включала витрати на житло, юридичні консультації, реінтеграційні програми, матеріальну допомогу, гранти для громадських організацій, було виділено 2,5 млн євро⁹.

Філософія того, що готувати до звільнення необхідно з першого дня відбування покарання кореспондує до існування певних особливостей. Так, наявність реінтеграційних програм та участь у них засуджених не є запорукою успіху, якщо більшість часу відбування покарання особа перебуває у стані деградації, ворожому оточенні або в умовах, які не мають нічого спільного з ресоціалізацією.

Життєві навички можуть бути потреновані на групових заняттях, однак ідеться про умови життя, наближені до звичайних, які, власне, і будуть сприяти формуванню соціально корисних вмінь. Наприклад, у Данії та Нідерландах поширений досвід самообслуговування засуджених осіб, об'єднаних у групи по 10–12 осіб (приготування їжі, прання, прибирання приміщення тощо). Є. Бараш зазначає: 'Самообслуговування розглядається як основа розвитку особистої відповідальності за власне життя та збереження/формування соціально корисних навичок'¹⁰.

Підсумовуючи зарубіжний досвід адаптації засуджених, можна виділити такі основні її елементи: наявність реінтеграційних програм під час відбування покарань, матеріальна, соціальна допомога після звільнення, пошук роботи та забезпечення житлом. Таку допомогу можуть надавати виключно органи державної чи місцевої влади, як, наприклад, у Норвегії, де муніципальні служби володіють необхідним обсягом матеріальних і кадрових ресурсів. У більшості інших європейських країн до соціальної адаптації залучаються недержавні організації: благодійні

⁸ Nikolaos K Koulouris and William Aloskofis, *Prison conditions in Greece* (Antigone Edizioni 2013) 29.

⁹ Piotr Kladoczny and Marcin Wolny, *Prison conditions in Poland* (Antigone Edizioni 2013) 29.

¹⁰ Є Бараш, 'Зарубіжний досвід соціальної роботи зі засудженими' [2016] 1(11) Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби 10.

Марина Рудницьких

та громадські, об'єднання колишніх засуджених. Вдало співпрацюючи з державою, такі структури довели ефективність допомоги засудженим у перші місяці після звільнення.

В Україні пенітенціарна пробація розвивається шляхом індивідуалізації процесу соціальної адаптації засуджених та звільнених. Такий кейсовий підхід має універсальні етапи, за якими надалі буде оцінюватися процес розбудови пенітенціарної пробації та виявлятися можливі проблемні аспекти правового регулювання. Усі етапи складаються в карту-план повернення до суспільства.

Першим таким етапом є оцінка ризиків вчинення повторного правопорушення і потреб засуджених під час відбування покарання. Наприклад, у Данії таку оцінку роблять на початку відбування покарання у виді позбавлення волі і безпосередньо перед звільненням для оптимального обрання подальших методик роботи. Узагалі вона дає змогу здійснити скринінг основних потреб, визначити проблемні моменти, які потребують допомоги та уваги з боку державних органів. Найбільш популярною та апробованою оцінкою ризиків і потреб засуджених є канадська, розроблена Дж. Бонтою¹¹.

Сьогодні в Україні такі оцінки ризиків затверджені для досудової пробації, а також існують опитувальники для неповнолітніх клієнтів пробації. Безпосередньо оцінка ризиків і потреб засуджених до позбавлення волі перебуває на етапі фіналізації робочою групою і відповідає загальним баченням подібних документів у країнах Європи: включає статичні та динамічні фактори, за оцінкою яких ризик вчинення повторного злочину може бути низьким, середнім, високим чи дуже високим.

Варто враховувати, що попереду валідація показників, пілотні використання, збір та аналіз емпіричних даних і внесення змін до оцінки. Тому навіть затвердження у 2019 р. форми оцінки не гарантує швидкого результату. Водночас це перший крок до спроби об'єктивно та індивідуалізовано підходити до підготовки до звільнення в установах виконання покарань.

Другим етапом є планування кейсу роботи із засудженим, підбір та застосування реінтеграційних програм під час відбування покарання. Як правило, у країнах Європи участь у програмах є добровільною, але значною мірою впливає на можливість умовно-дostroкового звільнення. Для найбільшої ефективності та досягнення поставлених цілей створюється широкий вибір реінтеграційних програм, які охоплюють такі сфери.

Забезпечення фізичного та психічного здоров'я. Рівень інфекційних та психічних захворювань вище, ніж за межами установи: туберкульоз,

¹¹ Y Barash and M Rudnytskykh (ed), *Introduction of probation in Ukraine* (ФОП Кандиба 2018) 50.

ВІЛ-інфекція, вірусні гепатити, наркотична та алкогольна залежності, нервові розлади є досить розповсюдженими проблемами саме серед засуджених до позбавлення волі.

Програми зі зміни поведінки та ставлення до подій. Вони, як правило, зосереджені на контролі емоцій, відмови від злочинності та прийняття соціальних правил поведінки для себе як основних. Для цього обирають когнітивно-поведінкову терапію, профілактику рецидивів, мотиваційну роботу, зміну прокримінального мислення тощо.

Релігійні програми та заходи. Це одна з небагатьох сфер, які добре відомі і широко використовуються в установах виконання покарань України.

Загальна та неформальна освіта. Соціальна адаптація є складнішою для правопорушників із низьким рівнем освіти та професійної кваліфікації. Європейський звіт про тюремну освіту та навчання у країнах Європи, наприклад, доводить, що професійна та загальноосвітня підготовка засуджених допомагають підтримувати їх на шляху до реінтеграції в суспільство та в результаті зменшити соціальні витрати на злочинність¹².

Професійна підготовка та робота. Проблемою багатьох засуджених є відсутність трудових вмінь і навичок, а також брак досвіду. Період відбування покарання є гарним часом для надолуження цих прогалин.

Окремо виділяють програми роботи з громадою та родичами засуджених, розуміючи, що процес повернення в суспільство є двостороннім. Існує багато способів, за допомогою яких адміністрація виправних установ може допомогти правопорушникам інтегруватися до громади, забезпечуючи при цьому заходи безпеки для представників громадянського суспільства. Наприклад, це можуть бути спільні освітні та культурні заходи, релігійні події, волонтерські програми.

Такі програми в Україні не представлені на загальнодержавному рівні. І хоча існує Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених "Підготовка до звільнення", що передбачає курси підготовки до звільнення, а також вирішення проблем засуджених та активну співпрацю зі спостережними комісіями, на практиці їх реалізація є дуже формальною. В окремих установах коштом та за ініціативою громадських організацій проводяться курси з неформальної освіти, реалізуються соціальні проекти. Видається, що існує дві основні проблеми: відсутність реабілітаційних програм і відсутність кваліфікованих фахівців, які могли б їх реалізувати.

¹² J Hawley and I Murphy and M Souto-Otero, *Prison Education and Training in Europe: Current State-of-Play and Challenges* (European Commission 2013) 6.

Марина Рудницьких

Третій етап передбачає реалізацію заходів, пов'язаних із підготовкою до звільнення. Це, як правило, оформлення та поновлення документів у разі потреби, активне планування життя після звільнення, пошук роботи та житла.

У зарубіжній практиці велику увагу приділяють фінансовому стану засудженої особи. Зрозуміло, що період покарання може зумовити важкий матеріальний стан і появу боргів не тільки у засуджених, а й у їхніх родин. Допомога засудженим у цьому напрямі може бути у формі навчання фінансової грамотності та безпеки, допомога з пошуком й орендою житла, підбору можливих вакансій для роботи після звільнення, тимчасової матеріальної допомоги тощо.

Сучасний стан підготовки засуджених до звільнення нормативно закріплює широкі повноваження щодо допомоги таким особам: організація взаємодії установ із суб'єктами соціального патронажу під час підготовки до звільнення; сприяння засудженим в отриманні чи поновленні особистих документів; допомога засудженим у налагодженні позитивних соціально корисних відносин; надання психологічної допомоги засудженим; надання юридичної допомоги засудженим; інформування засуджених про тенденції та зміни в соціально-політичному, економічному та правовому житті держави й суспільства; розвиток у засуджених знань, умінь і навичок для проживання у суспільстві, зокрема: самообслуговування, гігієни, догляду та підтримки стану власного здоров'я, трудових і професійних навичок та умінь, знання власних прав й обов'язків та вміння їх застосовувати¹³.

Водночас вказані вище заходи в Україні часто мають формальний характер через обмеженість можливостей, необхідних знань, вмінь, ресурсів та інструментів, а також завантаженість персоналу установ виконання покарань, що не дає можливість впроваджувати дійсно індивідуально-орієнтовану роботу з підготовки засуджених до звільнення. Крім того, засуджені не завжди довіряють персоналу колоній, що унеможливорює виділення реальних проблемних аспектів та необхідного реагування на них. Можна зробити висновок, що ця сфера пенітенціарної пробації потребує найбільше залучення фахової, експертної підтримки та матеріальних ресурсів.

Четвертий етап умовно можна назвати постпенітенціарним. Він є одним із найскладніших і найважливіших у процесі адаптації звільнених осіб з огляду на добровільність участі в окремих реінтеграційних заходах. У більшості країн Європи у разі умовно-дострокового звільнення

www.pravoua.com.ua

¹³ Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених "Підготовка до звільнення": затверджене наказом Міністерства юстиції України від 16 травня 2016 р. № 1418/5 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0735-16>> (дата звернення: 20.05.2019).

особа залишається під наглядом служб пробації, які сприяють адаптації та поверненню в громаду.

В Україні з боку держави постпенітенціарна допомога нині зводиться до здійснення контролюючих заходів за поведінкою звільнених¹⁴, тобто до формального або примусового контролю. Існують заходи соціального патронажу для осіб, які звільнилися протягом шести місяців. І тут існує проблема бажання звільнених співпрацювати з суб'єктами соціального патронажу, “не загубитися” після установи виконання покарань, адже процес адаптації не триває сам собою і потребує підтримки.

Власне, такі проблеми виникають не тільки в Україні, а й у багатьох інших країнах. І одним зі способів вирішення є налагодження співпраці з неурядовими організаціями у напрямі підготовки до звільнення в установах виконання покарань та на початковому етапі після звільнення. Як свідчить європейська практика, саме підхід за принципом “рівний-рівному” є найбільш прогресивним в умовах несвободи, коли засуджені вимушені з пересторогою ставитися до оточуючих.

Консолідація зусиль із місцевими громадами, громадськими та благодійними організаціями, активістами, волонтерами на шляху до вироблення якісного алгоритму підготовки до звільнення, з чітким визначенням функцій кожного з учасників цього процесу.

Державна установа “Центр пробації” спільно з благодійною організацією “FREE ZONE” розпочали у 2019 р. реалізацію пілотного проєкту щодо впровадження пенітенціарної пробації в органах та установах. Ця діяльність охопила дев'ять областей України та у разі успіху згодом може поширитися на всю територію країни.

Пілотний проєкт є добровільним для участі засуджених і розпочинається за пів року до звільнення та включає розглянуті вище етапи соціальної адаптації засуджених: оцінка ризиків і потреб засуджених; розробка плану реалізації заходів пенітенціарної пробації, спрямованих на створення передумов для успішної подальшої соціальної адаптації засуджених; створення умов для ефективної підготовки до звільнення, формування особистісних якостей засуджених, зміцнення та відновлення їх соціально корисних зв'язків; сприяння у здійсненні заходів соціального патронажу та наданні соціальних й інших послуг засудженим; переадресація засуджених і звільнених до спеціалізованих суб'єктів надання допомоги (у разі потреби) та здійснення контролю за станом отримання послуги.

¹⁴ Н Сторчак та Н Забродська, ‘Впровадження в законодавчу базу основних понять, що стосуються проблем постпенітенціарної адаптації осіб, звільнених із місць позбавлення волі’ (2014) і Збірник наукових праць студентів НУК Економіка та управління підприємствами 80.

Марина Рудницьких

Для реалізації заходів пенітенціарної пробації створюється робоча група з представників виправної колонії, уповноваженого органу з питань пробації та громадської організації, які спільно складають індивідуальний план підготовки до звільнення.

Цікавим є проєкт з огляду на те, що відповідальність за постпенітенціарну допомогу лежить на представниках благодійної організації, яка, зі свого боку, об'єднує зусилля з іншими неурядовими організаціями з метою координації та контролю за якісним наданням державних послуг соціального супроводу. Перевага роботи зі звільненими представників громадських організацій полягає у відсутності формалізованих підходів до підготовки до життя за межами установи: процес індивідуалізації дає змогу побачити, перш за все, людину зі своїми проблемами, переживаннями та потребами.

Під час реалізації пілотного проєкту відбувається апробація тільки розробленої оцінки ризиків і потреб, моніторинг основних проблемних питань, які виникають у процесі взаємодії уповноважених органів з питань пробації та установ виконання покарань.

Діагностика проблем пенітенціарної пробації та шляхів їх вирішення видається сьогодні не дуже можливою з огляду на її відсутність як такої. Проте, беручи участь у реалізації пілотного проєкту спільно з Державною установою “Центр пробації” та Адміністрацією Державної кримінально-виконавчої служби України, були виділені як стратегічні, так і тактичні питання, які потребують вирішення при розбудові пенітенціарної пробації. Так, до перших можна віднести покращення матеріально-побутових і житлових умов відбування покарання засуджених у виправних колоніях – ця тема стосується не так правового регулювання, як фінансування виправних закладів. Однак не можна ігнорувати той факт, що вироблення соціальних навичок, навіть таких простих для пересічних громадян, як приготування їжі, прибирання власної кімнати, догляд за рослиною, повинні реалізовуватися щоденно у побуті, а не під час курсів підготовки до звільнення.

Ще одним вагомим питанням є забезпечення медичної допомоги засуджених. Установи виконання покарань акумулюють велику кількість осіб із соціально небезпечними хворобами: ВІЛ-інфекція, туберкульоз, вірусні гепатити. Відання медичною сферою Міністерством юстиції України є недостатньо виправданим, так само як і посилення ізоляції засуджених через медичну складову: замість того, щоб інтегрувати та пристосовувати засуджених до загальних закладів надання медичної допомоги, все відбувається навпаки. Як наслідок, після звільнення спостерігається низький відсоток звільнених, які продовжують розпочате в установі лікування.

www.pravoua.com.ua

У групу стратегічно важливих питань входить збір та аналіз достовірних даних щодо постпенітенціарного рецидиву: неможливість оцінити якість і дієвість заходів пенітенціарної пробації може ускладнити та продовжити процес розбудови. Видається, що кримінологічний аналіз на основі зібраних даних стане важливою основою для подальших дій державних органів, а також обґрунтування тих чи інших заходів з урахуванням динаміки та якісних показників вчинення повторних злочинів.

Запропоновані вище напрями є стратегічними з огляду на тривалість у часі досягнення кінцевих цілей та масштабу залучення матеріальних, нормативно-правових, наукових ресурсів. В умовах же сьогодення є низка питань, які можуть бути вирішені більш оперативно. По-перше, при реалізації пілотного проєкту запровадження заходів пенітенціарної пробації була виявлена потреба у кадровому забезпеченні з боку органів й установ виконання покарань. Підготовка до звільнення вимагає координованої співпраці між пробацією та виправними колоніями. Сама собою пенітенціарна пробація є додатковим навантаженням на працівників, окрім вже наявних повноважень. Видається досить важливим введення окремої посади інспектора з пенітенціарної пробації як у виправних колоніях, так і в уповноважених органах пробації, відповідальних за стан реалізації заходів пенітенціарної пробації.

По-друге, залучення волонтерів – це ще одне завдання, яке на часі. Інтеграція звільнених у громаду без самої громади неможлива. Результати окремих досліджень демонструють досить низьку зацікавленість громадян у волонтерських заходах щодо засуджених – лише 7 % опитаних виявили готовність допомогти звільненим¹⁵. Однак це тільки підтверджує необхідність культурних, освітніх та інших спільних заходів.

Висновки. Пенітенціарна пробація не здатна вирішити системні проблеми злочинності чи зниження рівня соціально небезпечних хвороб самостійно. Водночас підготовка до звільнення та адаптація після нього значно впливають на суспільну безпеку та систему громадського здоров'я, а як саме – залежить від якості та щільності надання соціальних послуг засудженим і звільненим.

Нині ми перебуваємо на початку розбудови пенітенціарної пробації і варто з уважністю ставитися до тих орієнтирів, які взяті за основу. Передусім це має бути: запровадження кейсового підходу, об'єднання зусиль держави, місцевих органів та недержавного сектора, подальша розробка нормативно-правового регулювання, апробація нових методів роботи та аналіз отриманих результатів.

¹⁵ 'Результати дослідження громадської думки та довіри до уповноважених органів з питань пробації' (Пробація України, 2018) <http://www.probation.gov.ua/?page_id=60> (дата звернення: 20.05.2019).

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Cretenot M and Liaras B, *Prison conditions in France* (Antigone Edizioni 2013) (in English).
2. Hawley J and Murphy I and Souto-Otero M, *Prison Education and Training in Europe: Current State-of-Play and Challenges* (European Commission 2013) (in English).
3. Kladoczny P and Wolny M, *Prison conditions in Poland* (Antigone Edizioni 2013) (in English).
4. Koulouris N and Aloskofis W, *Prison conditions in Greece* (Antigone Edizioni 2013) (in English).

Edited books

5. Barash Y and Rudnytskykh M (ed), *Introduction of probation in Ukraine* (FOP Kandyba 2018) (in English).
6. Vovk V ta inshi, *Pidhotovka do zvlennia osib, yaki vidbuvaiut pokarannia u vydi obmezhenia abo pozbavlenia voli na pevnyi strok, u tomu chysli nepovnitnikh [Preparation for the Release of Persons Serving Sentences in the form of Restrictions or Deprivation of Liberty for a Specified Term, Including Juvenile Offenders]* (Verso-04 2012) (in Ukrainian).

Journal articles

7. Barash Ye, 'Zarubizhnyi dosvid sotsialnoi roboty zi zasudzhenyymi' ['Foreign Experience of Social Work with Convicts'] [2016] 1(11) *Naukovyi visnyk Instytutu kryminalno vykonavchoi sluzhby* 10 (in Ukrainian).
8. Storchak N ta Zabrodska N, 'Vprovadzhennia v zakonodavchu bazu osnovnykh poniat, shcho stosuiutsia problem postpenitentsiarnoi adaptatsii osib, zvilnenykh iz misty pozbavlenia voli' ['Implementation in the Legislative Base of the Basic Concepts Concerning the Problems of Post-Penitentiary Adaptation of Persons Released from Places of Imprisonment'] (2014) 1 *Zbirnyk naukovykh prats studentiv NUK Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy* 80 (in Ukrainian).

Websites

9. *Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders*, (United Nations Vienna, December 2018) <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/18-02303_ebook.pdf> (accessed: 27.05.2019) (in English).
10. 'Rezultaty doslidzhennia hromadskoi dumky ta doviry do upovnovazhenykh orhaniv z pytan probatsii' ['The Results of the Public Opinion and Confidence in the Competent Authorities on Probation'] (*Probatsiia Ukrainy*, 2018) <http://www.probat.gov.ua/?page_id=60> (accessed: 27.05.2019) (in Ukrainian).

Maryna Rudnytskykh

PROBLEMATIC ASPECTS IN IMPLEMENTING PENITENTIARY
PROBATION MEASURES IN UKRAINE

ABSTRACT. In the modern world, the leading trend in the penitentiary area is systematic preparation of convicts while they serve their sentences and social adaptation after completion. The reason for this is primarily the awareness of the impact which former convicts may have on the state of public security, public health and economy: terms of sentences associated with isolation are becoming shorter and return to crimes is quite expensive.

Reintegration of an individual into society is a serious challenge for most European countries which adhere to the basic rule: preparation for release should begin from the first day of serving a sentence. In Ukraine, issues relating to adaptation of persons after their release from penal institutions have been integrated within the limits of penitentiary probation according to the Law of Ukraine "On Probation". More than 4 years have passed since this statutory act has entered into force, but penitentiary probation is still the least developed as compared with the pre-trial and supervisory ones, and without a high-quality policy of the State regarding social assistance to convicts and released persons it is unlikely that the penal and correctional system will function to its utmost.

The purpose of the article is to review and analyze the current state of introduction of penitentiary probation, and to present the author's vision of its development in Ukraine.

After processing of international rules and provisions and foreign experience, universal stages in the implementation of penitentiary probation measures are formulated: assessment of risks and needs of convicts, planning of case work with them, selection and application of reintegration programs, implementation of measures related to preparation for release, social adaptation of convicts after release.

Based on the experience of the pilot project, the conditions required for a fully-featured functioning of penitentiary probation are outlined. Thus, this may include improvement of everyday living conditions in which convicts serve their sentences in correctional facilities, integration of penitentiary health care into the general health care system, enhancement of HR potential, and involvement of volunteers.

Penitentiary probation alone is incapable of curing the systemic problems of crime or reducing the rate of socially dangerous diseases. At the same time, preparation for release and adaptation after it have a significant impact on public safety and the public health system, with a particular extent of this impact depending on the quality and coverage of social services provided to convicts and released persons.

KEYWORDS: penitentiary probation; social adaptation of convicts; reintegration programs for convicts; assessment of risks and needs of convicts; persons subjected to social follow-up.